

Ünite 2: Sanat Penceresinden İmgeler

Sanatla Anlamak

Sanat ve sanatçıyı tanımlama işi insanın sonu gelmez ilgi alanlarından biridir. Sanat, en basit ifadesiyle yaratıcılığın ya da hayal gücünün somutlaştırılmasıdır. Sanatçı ise, duyulmayı duyan, görülmeyeni görendir; zekası ve sezgileriyle çağının önünde gidendir. Aslında “sanat” ve “sanatçıyı” tanımlama işi insanın sonu gelmez ilgi alanlarından biridir:

- Kant'a göre; sanatın kendi dışında, hiçbir amacı yoktur, tek amacı kendisidir.
- Hegel'e göre; sanat insan aklının ürünüdür; sanattaki güzellik doğadaki güzellikten üstündür.
- Marks'a göre yaratıcı eylem, insanın ve doğanın karşılıklı etkileşiminin bir aşamasıdır.
- B. Croce'a göre; güzelliğin yerine anlatımı öne çıkarır; sanat, sezginin ve anlatımın birliğidir.

Yabansı Başlangıçlar

Lascaux Mağarasındaki ilkel çizimlerden, sanat bilinci ile olmasa bile ilk insanların çevrelerinde var olanları betimleme ihtiyacı ve amacı içinde oldukları anlaşılmaktadır. Verimliliği simgelediği düşünülen, stilize bir dişi figürü olan **Willendorf Venüs'ü** de mağara resimleri gibi bilinmezlik doludur. Ancak bu görsel kanıtlar insanlığın en eski imgeleri olarak önem taşımaktadır. Kültür ve medeniyetler sanatları ile tanınıp takip edilir ve arkalarında bıraktıkları resim yontu, kabartma veya fresko ile tarihte yerlerini alırlar.

Mekan ve Sanat

Mimarlık sanat eseri tanımının içinde önemli bir yer tutar. Barınma ve yaşamsal eylemler insanları mimariye ve mekan kavramına bağımlı kılar. Mekanlar sanat eserinin gösterildiği, törensel imgelerin bulunduğu, medeniyetin halka sunulduğu birer ortamdır.

Mezopotamya sanatı, MÖ VI. yüzyıl sonlarına tarihlenen Babil sanatı örneklerinden İsthar Kapısının kalıntıları üzerinden anlaşılabilir.

İsthar Kapısı, mimarisinin yanında sırlı tuğla kullanımıyla sağlanan renkli görünümüyle önemlidir.

Antik Çağ'da Sanat

Antik Çağ olarak adlandırılan dönem Mısır, Yunan ve Roma uygarlıklarına ait eserlerin incelendiği dönemi işaret eder. Bu dönemden mimari ve heykel kalıntıları günümüze ulaşmıştır. Sanatın beşiği olarak kabul edilen Mısır, MÖ VII. yüzyıldan itibaren Yunan ve ardından Roma sanatını etkiler. Yunan Sanatı, Geç Girit ve Miken üslupları temelinde MÖ XXI. yüzyıl sonlarında Yunan topraklarında gelişmeye başlar. Mısır, Yunan ve Roma sanatları birbirlerini takip ederken çoğu kez de birbirlerinden etkilenirler.

Mısır Sanatı

Eski Mısır'da heykeller de mumyalar gibi kişinin ruhunu korumaya yöneliktir. “S-ankh” eski Mısır'da “**Canlı Tutan**” anlamına gelen ve heykeltıraşlar için kullanılan bir terimdi. Bu yüzden firavun ve kraliçeler özenle yontulan heykellerle betimlenmiştir. Katılık, simetri ve ayrıntılar Mısır sanatının en tipik özelliklerindedir ve üç bin yıl kadar Mısır sanatına yön vermiştir. Heykel sanatı bir çeşit ilahlaştırma kültürünü ve ölümden sonraki yaşamla ilişkilendirilir. Resim sanatı gündelik hayatın tasvirlerini sunar. İnsan vücudu profilden sunulur, resmedilen figürün boyutları kişinin önemine göre değişir, erkek figürleri kadın figürlerinden daha koyu ten rengiyle resmedilir, durum ve olaylar zaman şeridi gibi aktarılır. Resimlerde perspektif bulunmaz.

Yunan Sanatı

MÖ 110 ve 100 yılları arasında belirgin şekilde ortaya çıkan Yunan Sanatının ana teması, mitolojideki ve gündelik yaşamdaki insan figürüdür. Mimaride özellikle tapınakları önemlidir.

Kouros ve Kore olarak adlandırılan anıtsal heykel tipi MÖ VII. yüzyıl ortalarına tarihlenen Arkaik dönemde ortaya çıkmıştır. Kouros, Mısır üslubunun izlerini taşıyan çıplak erkek heykeli iken, Kore ise elbiseli kadın heykelleridir.

Büyük İskender'in fetihleri, kitleleri etkileyen uygarlıkları yeniden şekillendiren bir akım yarattı. MÖ 332 yılında Mısır'ı fetheden İmparator İskender İskenderiye'nin temellerini kurdu.

Mısır'da İskenderiye Kütüphanesinden sonra ikinci büyük Kütüphane Bergama'da kurulmuş, MÖ II. Yüzyılda parşömen de üretilmiştir.

Zeus Altar'ı adıyla da bilinen **Zeus Sunağı**, MÖ II. yüzyılda, antik Pergamon şehrinde, Attalos hanedanı tarafından yaptırılmış mermerden anıtsal dinsel bir yapıdır. En karakteristik özellikleri, ölçeği ve boyutlarıdır. Tanrılarla devlerin savaşının betimlendiği kabartmalar, sanat tarihinin en önemli yapıtları arasında sayılır. Helenistik sanatın tipik özelliklerinden olan, çarpıcı, gösterişli, güç duygusunun doruğa çıktığı, yırtıcı ve etkileyici bir eserdir.

Parşömen (Bergama Kağıdı); Üzerine yazı yazmak veya resim yapmak için kullanılan özel hazırlanmış hayvan derisine verilen isimdir. Parşömen ismi Bergama'dan gelmektedir ve Bergama Kağıdı anlamında Latince Charta Pergamena'dan türemiş ve bütün dillere de buradan geçmiştir.

Roma Sanatı

Romalılar mimarlık ve mühendislik dalında çok ileriydiler; arkalarından bıraktıkları, yollar, su kemerleri, hamamlar yüzyıllar boyu uygarlıklar tarafından kullanılmıştır. Roma döneminde mitoloji, tanrılar gibi konular yerini siyasi propagandaya bırakmış; savaş başarıları, politik kişi ve öğeler öne çıkarılmıştır. Heykel ve süslemede önceleri Helenistik modelleri taklit etmiş, portre ve rölyeflerde kendi tarzlarını geliştirmişlerdir.

Traianus sütunu, Romalıların zaferlerini övünerek sergilemek, askeri başarıların öykülerini anıtlara dönüştürmek isteğiyle ortaya çıkmıştır. Her ayrıntının özenle betimlenmesi, estetik uyum ve güzellik gibi kaygılardan çok anlatımcı bir üslup oluşturmuşlardır. Bir çeşit öncelik-sonralık ilişkisiyle günümüz resimli romanlarında olduğu gibi bir anlatım tarzını kahramanlık duygularının gelecek kuşaklara aktarımı için somutlaştırmışlardır.

Bizans Sanatı

Bizans sanatının en belirgin çıkan özelliği din ve özde Hristiyanlıktır. Bizans Sanatı, tasvirlerle dayalı, simge ve alegorilerin gerçek hayat tasvirlerinden daha önemli kıldığı, yeniliğe açık olmayan kesin anlamlara bağlıdır.

Bizans İmparatorluğu IV. ve VIII. yüzyıllar arasında kendi özgün sanat üslubunu olgunlaştırdı. En önemli örnekleri "İkon" denen kutsal aziz resimleridir.

İkon veya ikona; Hristiyan Ortodoks mezhebinde görülen İsa, Meryem veya azizlerin tahta üzerine mumlu ve yumurtalı boyalarla yapılan dini içerikli resimlere verilen isimdir. Ayin düzeninin bütünleyici bir parçasını oluşturur. Simgeciliğe dayanır ve tinsel bir din görüşünü yansıtan kutsal sanatla ilişkilidir.

Bizans Sanatının belirgin görsel özelliklerinden biri de "mozaik" tekniğinin yüksek bir sanatkarlık seviyesine ulaşması, dinsel mekanlarda yoğunlukla kullanılmasıdır. Ayasofya ve Kariye Müzesindeki mozaikler türünün ve devrinin en güzel örneklerindedir

Mozaik Tekniği: Küçük, birbirinden farklı, üç boyutlu parçaları bir yüzey üzerinde yan yana getirerek resim oluşturma tekniğine ve ortaya çıkan esere mozaik denir. Yoğun emek ve yetkin bir teknik isteyen mozaik sanatında amaç, kişileri aynen resmetmekten öte onların ruhani kişilikleri hakkında bilgi vermek dinsel duygu ve temaları öne çıkarmaktır.

Gotik Sanat

IX. ve X. yüzyılda Bizans Sanatının ardından "**Romanesk**" akım ve bunu takiben "**Erken Gotik**" ve "**Gotik**" tarzlar belirginleşmeye başladı. Romanesk mimaride pencereler küçüktür, içerisi az ışık alır, kaim duvarlar tavanın taşıyıcısı

olarak kullanılmıştır, kaba ve ağır bir duygu verir.

Gotik mimaride ağır taş duvarlar ve küçük pencereler yerini, bir yükseliş etkisi, ruhani bir zarafet ve gökyüzüne doğru hareket eden bir üsluba bıraktı.

Mimarlar, pencerelerdeki aydınlatma etkisini yükseliş ve erişilmezlik anlayışını yüceltmek kullandılar.

Gotik dönemde resim alanında da değişimler gözlenmeye başladı. Bireysel sanatçıların isimleri daha çok duyulmaya ve üslupları taklit edilmeye başlandı. İtalya'daki sanata yön veren, fresko tekniğiyle resimler yapan **Giotto Di Bondone** bu sanatçıların başında gelir.

Fresko Tekniği: İtalyancada "yeni yapılmış" anlamına gelen, Fresko tekniği pigmentlerin sıvı ile karıştırılarak doğrudan yeni dökülmüş yüzey üzerine uygulanışıyla yapılan bir resim tekniğidir. Sıva kururken boya içine nüfuz eder ve kalıcılık sağlar.

Giotto'nun en ünlü eserleri fresko tekniğiyle yapıldı. Giotto'nun bu sanata getirdiği yenilikler ve gerçekçilik anlayışı modernizme kadar Batı sanatının iskeletini oluşturmuştur. Yenilikleriyle erken dönem Rönesans sanatçılarından sayılır. Resme perspektifi yavaş yavaş geçiren ressamdır, derinlik ve boyutluluk hissine ulaşmaya çalışmıştır.

Batı'da Gotik sanat etkisini gösterirken Asya ve Anadolu'da yeni şekillenmeler olmaktadır. Büyük Selçuklu Devleti XI. ve XIV. yüzyıllar arasında Orta Asya'nın bir bölümü, Anadolu ve Orta Doğu'da etkin oldu.

Anadolu'daki sanat anlayışı daha çok süsleme sanatları şeklinde gelişti. Büyük Selçuklu Devleti ve Anadolu Selçukluları Çini sanatına mimaride özel bir yer verdiler.

Çini Tekniği: Geleneksel Türk sanatlarından olan çini, genellikle mimaride, cami, köşk, saray ve benzeri yapıların iç ve dış süslemelerinde kullanılmış bir seramik türüdür. Pişmiş toprak ve sır., bünyeyle bütünleştiğinden yüzyıllar boyu renklerini yitirmeden kalabilir.

Erken Rönesans

Antik çağ ruhunun yeniden doğuşu anlamında kullanılan Rönesans insanlığa ve dünyadaki yerine ilişkin yenilikçi yaklaşımlar geliştirdi, sanatın salt bir el işçiliği olarak görülmesi tavrından uzaklaştı.

Kuzey Rönesans'ı olarak adlandırılan Belçika, Hollanda ve Luxemburg bölgesindeki devrin sanat anlayışıdır. Van Eyck gibi teknik üstünlükleriyle kitleleri etkilemiş Kuzey Rönesans'ı sanatçıları bulunmaktadır. XVI. yüzyılda yeni gelişmekte olan yağlı boya tekniğini yetkinleştirmesiyle tanınır.

Rönesans Sanatı kendi içinde Erken Rönesans ve **Yüksek Rönesans** şeklinde farklı isimlendirmeleri mevcuttur. Merkezi perspektifin yoğunlukla kullanıldığı erken Rönesans döneminde sanatçı kişilik olarak kendini ilahi bir temele oturtmuştur.

Yağlı Boya Tekniği: Bitkisel yağların boyaya rengini veren pigmentlerle karıştırılarak üretilmiş boya ile uygulanan bir tekniktir. Boya terebentinle inceltilmiş ince şeffaf boya katmanlarından çok kalın boya katmanlarına kadar geniş bir yelpazede kullanılabilir. Islakken üzerinde çalışma süresi diğer boyalara nazaran daha uzundur, yumuşak boya geçişlerine imkan verir.

Erken Rönesansı Leonarda da Vinci, Michelangelo gibi sanatçıların öne çıktığı "Yüksek Rönesans" izlemiş, ardından Van Eyck gibi teknik üstünlükleriyle kitleleri etkilemiş Kuzey Rönesansı sanatçıları gelmiştir. Rönesans'la bağlantılı olarak gelişen bir diğer anlayış da "**Maniyerizm**" dir.

Yüksek Rönesans

Rönesans beşiği İtalya'da doruklara ulaşmıştır. Rönesans heykeli insanı ele alış konusunda yenilikler getirdi. Özellikle taş malzemenin kullanımı doruklara ulaştı.

Rönesans yaratıcılığın itici gücünü tüccarlar ve sanat koruyucu soylular tarafından desteklenmiş, Floransa, Venedik, İngiltere, Portekiz, Hollanda gibi büyük kent devletlerinde ya da metropollerde ortaya çıkmıştır.

Leonardo da Vinci Rönesans Sanatının doruklara ulaşmasında önemli bir sebeptir. Rönesans karakteristik sanatçı kişiliğinin bir örneği olan Leonardo. ressam, mimar, doğa bilimci, araştırmacı, mucit, müzisyen özellikleriyle birçok yönlülük örneğidir. **Mona Lisa** tablosu en çok tanınan sanat eserlerinin başında gelir. Resmin önemli gizemlerinden biri

de birbiriyle ilişkisi olmayan arka plandaki manzaranın sol ve sağ kısmıdır (S:57, Resim 2.42).

Heykel sanatında Donatello ve **Michelangelo** gibi sanatçılar eserler üretti. Rönesans heykeli insanı ele alışında ve taş malzemenin kullanımında yenilikler getirdi. Rönesans sanatına damgasını vurmuş bir sanatçı olan Michelangelo Buonarrotti insan vücudunu en güzel ve yetkin bir biçimde ifade edebilmenin yollarını araştırdı. Michelangelo iyi bir ressam olmasına karşın usta bir heykeltıraş olarak öne çıkar. **Davut** heykeli Rönesans heykel sanatının bir başyapıtı kabul edilmektedir (S:59, Resim 2.45).

İtalya Dışında Rönesans

Flaman ressamların yanı sıra, özellikle Almanya’da **Albert Dürer** kendine has üslubuyla öne çıkan sanatçılardandır. Alman Rönesans’ı olarak tanımlanan sanat kulvarının en önde gelen isimlerinden olan Dürer, Rönesans sanatçı tiplemesine uyan, çok yönlü ve araştırmacı bir sanatçıdır.

Almanya’da tarzı kişiliği ve resimlerindeki derinlikli dünya ile kendine farklı bir kulvar açan diğer bir sanatçı da **Hieronymus Bosch**’tur. Sınırsız bir hayal gücüyle, birçok triptik eser üretmiştir. Yıllar sonra Salvador Dali ile ortaya çıkacak “Gerçeküstüçülük” akımının Ortaçağ’dan habercisi gibidir.

Maniyerizm

1600’lerde doruğa ulaşan Maniyerizmin ayırt edici tavrı çalkantılı yapısıyla, doğaya aykırı tasvir özelliğidir. Özgün yaklaşımı ve resmi ele alış biçimiyle dışavurumculuğun ve kübizmin ipuçlarını veren **El Greco** akımın en önemli temsilcilerindedir. Figürlerin oranlarını ve biçimlerini doğal halinden bağımsız ele alan El Greco’nun resimlerinde uzun yüzler, ayaklar ve figürler gökyüzüne erişmeye çalışmaktadır. 1600 yılında yaptığı **“Toledo Manzarası”** (S.62, Resim 2.52) bazı detaylarında gelecekte ortaya çıkacak “İzlenimcilik”, “dışavurumculuk”, “Kübizm” gibi tarzların ve yaklaşımların ipuçlarını verir niteliktedir.

İşığın Serüveni

Mağara resimlerinde resmi sınır çizgileriyle oluşturmaya çalışan insanoğlu, zamanla ışık ve perspektif gibi farklı öğeleri de resim sanatına eklemiştir. Yüksek Rönesans’ta Leonardo’nun **sfumato** yöntemi, boşluk içinde yok olan, eriyen sınırlarla ışık kullanımında etkileyici boyutlara ulaşmıştır. Zamanla ışık- gölge ile formları oluşturma tavrı belirginleşmektedir.

İşık-Gölge (Chiaroscuro), sanatta karanlık ve aydınlığın oluşturduğu zıtlık için kullanılan bir terimdir. Barok sanatla birlikte bu aydınlatma tekniğiyle resmetme, özellikle **Caravaggio**’nun resimlerinde belirginlik kazanmış, Georges La Tour, Velasquez, Rembrant, Vermeer gibi sanatçılar tarafından başvurulan bir resmetme tekniğine dönüşmüştür.